

Maurizio BUORA

Civici Musei di Udine
(Gradski muzeji Udina)
Piazzale del Castello, 1
Udine, Italia

UDK: 904(497.5)“652” : 739

739.5.032.7(497,5)

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno: 20. siječnja 2009.
Received:

NOVE FIBULE I METALNI UKRASI IZ ASERIJE

NEW FIBULAE AND METAL ORNAMENTS FROM ASSERIA

Apstrakt

U radu se obrađuje osam fibula i metalnih ukrasa koji su pronađeni tijekom sustavnih istraživanja Aserije. Oni su ustanovljeni u grobovima i u njihovoj neposrednoj blizini, uz vanjsku stranu gradskih zidina (sjeveroistočno od Trajanovih vrata), te kraj istočnog novog ulaza u urbanom tkivu grada.

Fibule i ukrasi koji su predstavljeni u ovom radu obuhvaćeni su vrlo širokim vremenski rasponom, od 1. stoljeća pos. Krista sve do 6. stoljeća, odnosno možda do 7. stoljeća. Najveći broj pripada prvom carskom razdoblju, točnije prvoj polovini 1. stoljeća, iako su zastupljeni i primjerci iz druge polovine 1. stoljeća i kasniji.

Ključne riječi: Aserija, fibule, metalni ukrasi

Abstract

This paper deals with eight fibulae and metal ornaments found during systematic excavations in Asseria. They were found in graves or in their immediate surroundings, next to the outer part of the city walls (north-eastern of the Trajan's gate), and near the new eastern entrance.

Fibulae and ornaments presented in this paper cover a very wide chronological range, from the first century AD to the 6th, and maybe even 7th centuries. Most of them belong to the first Imperial period, to be more precise the first half of the first century, though examples from the second half of the first century and later were also represented.

Keywords: Asseria, fibulae, metal ornaments

Značaj Aserije očituje se u arheološkim iskapanjima koja se tamo provode, kao i istraživačkim radovima koje promiče ovaj časopis. U posljednjem broju, Sanja Ivčević je objavila fibule iz Aserije tipa *Aucissa* koje se nalaze u splitskom muzeju.¹ Uz pomoć prof. Ive Fadića i Šime Perovića, kojima se upućuju iskrene zahvale, ustupljeni su mi crteži novih, nedavno pronađenih fibula koje se danas čuvaju u Zadru.

Pronađene su tijekom iskapanja grobova smještenih neposredno uz vanjsku stranu gradskih zidina, točnije u blizini Trajanovih vrata /Sl. 1/ (sjeverna strana) te kraj istočnih vrata /Sl. 2/.

Ovaj rad nastao je u okviru istraživanja koja provode Gradski muzeji iz Udine (Civici Musei di Udine), a tiču se problema rasprostranjenosti fibula u rimskom razdoblju na području gornjeg Jadrana, pridonoseći tako boljem poznavanju učestalosti upotrebe i širenja pojedinih tipova fibula.

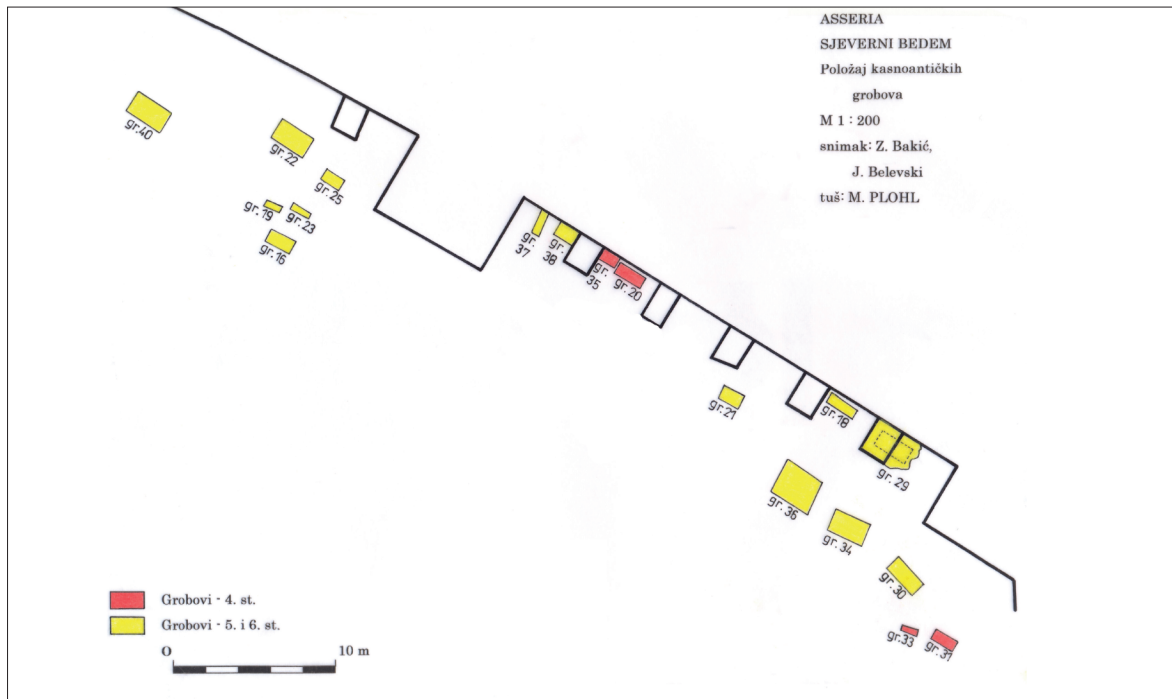
Fibule i ukrasi koji su prikazani u ovom radu, obuhvaćeni su vrlo širokim vremenskim rasponom, od I. stoljeća poslije Kr. sve do VI., a možda i kasnije, do VII. stoljeća poslije Kr. Najveći broj pripada prvomu carskom razdoblju, točnije prvoj polovici I. stoljeća, iako su dosta zastupljeni i primjeri iz druge polovice, te iz nadolazećeg stoljeća.

The importance of Asseria is reflected in the archaeological excavations of this ancient city, as well as in the research activities promoted by this journal. In the latest issue Sanja Ivčević published Aucissa fibulae from Asseria which are kept in the Archaeological Museum in Split.¹ I would like to express my gratitude to prof. Ivo Fadić and Šime Perović who kindly offered me drawings of newly found fibulae which are kept in the Archaeological Museum in Zadar. They were found during excavations of the graves next to the outer part of the city walls, or to be more precise near the Trajan's gate /Fig.1/ (northern side) and next to the eastern gate /Fig.2/. This paper was created within the researches conducted by the County Museums from Udine (Musei Civici di Udine), regarding the problems of distribution of fibulae in Roman times in the northern Adriatic region with an aim of improving our knowledge about the frequency of use and distribution of certain fibula types.

Fibulae and ornaments presented in this paper cover a wide time span from the first century AD to the 6th century BC, and maybe even the 7th century BC. The greatest number of these finds belongs to the first Imperial period (to be more accurate the first half of the first century), although examples from the second half are also well represented, as well as those from the

¹ S. IVČEVIĆ, 2007.

¹ S. IVČEVIĆ, 2007.

Sl. 1. Pozicije grobova sjeverno od Trajanovih vrata.
 Fig. 1. Positions of graves north of the Trajan's gate.

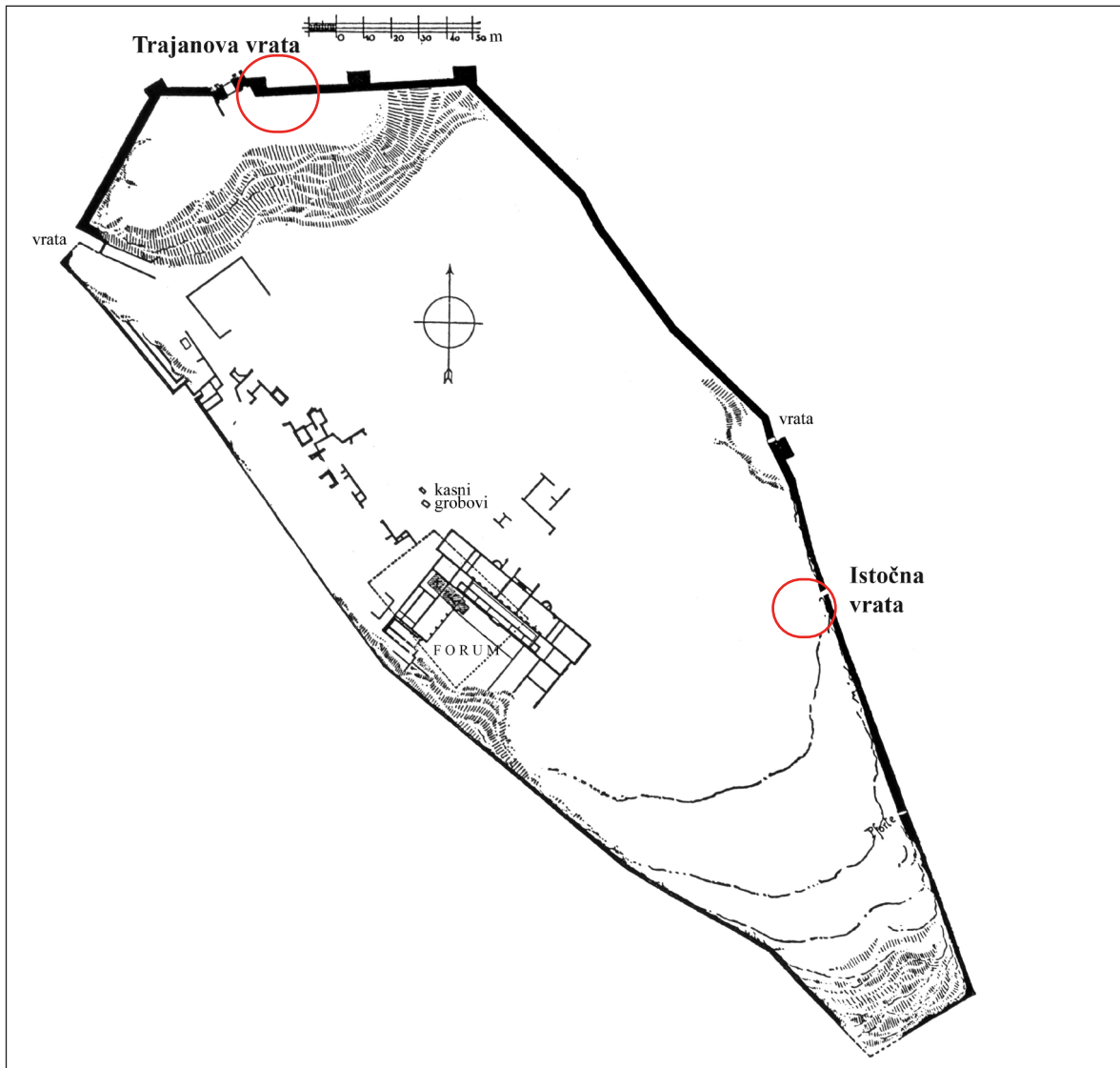
Iz ovdje izloženih podataka, te onih koje je S. Ivčević ranije objavila, proizlazi zaključak da je na izmaku prapovijesnog razdoblja – kojem pripadaju neke fibule iz Aserije pohranjene u zadarskom muzeju – širenjem rimske civilizacije za Augustova vladanja, ili neposredno nakon toga, upotreba fibula poprimila masovne razmjere. Po svemu sudeći, nositelji tog procesa bili su vojnici.

Neki tipovi fibula prikazani u ovom radu (Riha 5. 12. 2, Riha 7. 13) potvrđuju takvu povezanost, kada je riječ o provincijama. “Vojne” fibule iz Aserije, koje pripadaju kasnocarskom razdoblju (“Zweibelknopffibeln”), nalaze se u muzeju u Splitu.²

² S. IVČEVIĆ, 2007, 229.

second century. The presented data, and those published by S. Ivčević, point to conclusion that at the end of the prehistoric period (there are some fibulae in the Archaeological Museum in Zadar from this period) fibulae were used very frequently after the spread of the Roman civilization under Augustus, or immediately after his reign. It seems that soldiers had an important role in this process. Some types of fibulae presented in this paper (Riha 5. 12. 2, Riha 7. 13) confirm such association in the provinces. “Military” fibulae from Asseria which belong to the late Imperial period (“Zweibelknopffibeln”) are kept in the Archaeological Museum in Split.²

² S. IVČEVIĆ, 2007, 229.

Sl. 2. Tloris Aserije

Fig. 2. Ground-plan of Asseria.

Čini se kako je u ranosrednjovjekovnom razdoblju došlo do podjele u prihvaćanju određenih tipova fibula, između onih sa sjevernog dijela gornjeg Jadrana, te onih s područja istočnih Alpi (fibula u obliku pauna, križolika fibula), i onih izrazito balkanskih odlika.

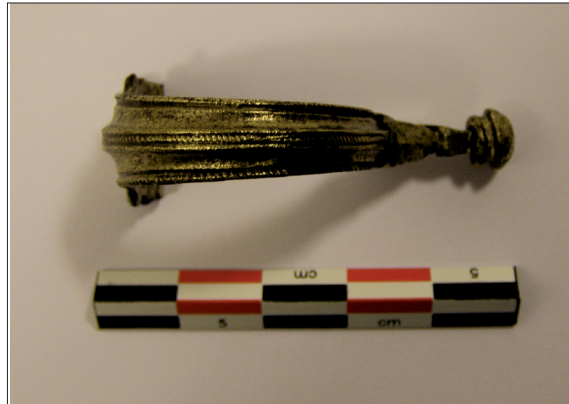
It seems that in the early medieval period there was a division in accepting certain types of fibulae, the ones from the northern Adriatic and from the eastern Alps region (peacock-shaped fibula, cruciform fibula), and fibulae with specific Balkanic characteristics.

Katalog**1. Fibula tipa *Aucissa* (T. 1: 1)**

Duž. (sadašnje stanje) 4,5 x v. (sadašnje stanje) 3,2 x širina glave 1,5. Nedostaje igla. Pripada tipu Feugère 22b2. podtip Riha 5. 2. 1; Ista autorica objavila je identičan primjer iz Kaiseraugusta, pronađen u cjelini koja pripada tiberijansko-klaudijevskom razdoblju.³

Fibula potječe iz prostorije C, u blizini istočnih vrata; otkrivena je 5. rujna 2003.

³ E. RIHA, 1994, 101.

Catalogue**1. *Aucissa* fibula (Tab.1: 1)**

Length 4,5 (present-day state), height 3,2 (present-day state), head's width 1,5. The pin is missing. It belongs to a type Feugère 22b2 subtype Riha 5. 2. 1. The same author published an identical example from Keiseraugust, found in the context from Tiberian-Claudian period.³

Fibula was found on September 5, 2003 in the room C, near the eastern gate.

³ E. RIHA, 1994, 101.

2. Fibula tipa *Aucissa* (skupina *Durnacus*) (T. 1: 2)

Duž. (sadašnje stanje) 6 x v. (sadašnje stanje) 2,9 x širina glave 1,1. Nedostaje igla. Pripada tipu Feugère 22b.

Otkrivena 2007. godine, položaj desno od Trajanovih vrata, jugoistočno od zida X, u razini temeljne stope zida.

Oblik luka poligonalna presjeka s uzdužnom dekoracijom po sredini, i spljoštena glava bez ukrasa, upućuju na tip fibule Mariné Isidro 10.2 a.2, koji autorica izdvaja iz skupine *Aucissa* i svrstava u tip *Durnacus*, dalmatinskog podrijetla (= tip Erice 20.5).

Čini se kako su fibule ovog tipa, s oznakom (nije pravilo, ali takve uglavnom pripadaju tipu *Durnacus*) ili bez nje, čiji omjer dužine i visine odgovara omjeru fibula *Aucissa*, između 1,63 i 2,04, (u našem slučaju 2,03), posebno bile raširene u obalnom dijelu Dalmacije te na području Iberskog poluotoka, poglavito u dijelovima najintenzivnije romanizacije, duž istočne obale i u zapadnom dijelu.⁴ Ovom prilikom vrijedi podsjetiti i na

⁴ M. MARINÉ ISIDRO, 2001, 218-222; kartografski prikaz rasprostranjenosti – 221.

2. *Aucissa* fibula (*Durnacus* group) (Tab. 1: 2)

Length 6 (present-day state), height 2,9 (present-day state), head's width 1,1. The pin is missing. It belongs to a type Feugère 22b2.

It was discovered in 2007, on a location to the right of the Trajan's gate, SE of the wall X, on the basic level of the wall.

Bow's form, its polygonal section with longitudinal decoration in the centre, and flat head without decoration point to Mariné Isidro's type 10.2 a.2, which is not determined as *Aucissa* fibula but as *Durnacus* type, of Dalmatian provenance (type Erice 20.5). It seems that this fibula type, with a mark (most of these fibulae belong to the *Durnacus* type) or without it, with the length-height proportion corresponding to the proportion of the *Aucissa* fibula between 1,63 and 2,04 (here 2,03), were especially widespread in the coastal part of Dalmatia and in the Iberian peninsula, primarily in the parts with the most intensive Romanization process, along the eastern coast and in the western part.⁴ It is

⁴ M. MARINÉ ISIDRO, 2001, 218-22; distribution maps – 221.

Feugèreovu pretpostavku o radionici u današnjem Podgrađu ili u Gardunu.⁵ Datacija fibule, koja je prihvaćena u posljednjim radovima, obuhvaća razdoblje od Klaudija do početka II. stoljeća poslije Krista.

3. Fibula srednjelatenskog oblika (Almgren 1) ili "Drahtfibel" (T. 1: 3)

Duž. (sadašnje stanje) 6,4 x v. (sadašnje stanje) 2. Nedostaje igla.

Pronađena u blizini Trajanovih vrata, 2003. godine.

Za razliku od uzoraka s ostalih područja, na primjer *Cambodunum*, našu fibulu obilježava kopča na izdanku noge s glatkim lukom, bez usporednih poprečnih usjeka.

U Portugalu, fibule (tip Ponte 36) općenito imaju vrlo širok raspon datacije koja se kreće od kraja II. stoljeća prije Kr. do početka II. stoljeća poslije Kr.⁶ Fibula pripada podtipu Riha 1,4 koji je, kako navodi i sama autorica, bio vrlo popularan i vjerojatno vrlo pristupačan.⁷ Općenito se smatra kako

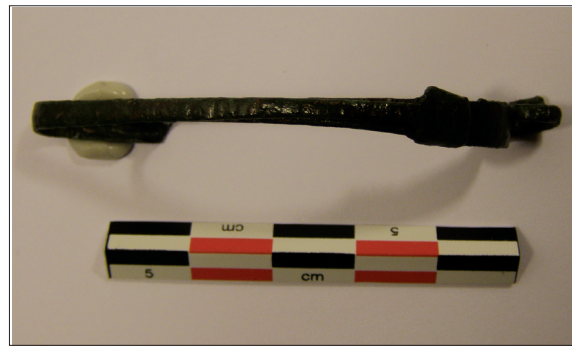
⁵ M. FEUGÈRE, 1985, 321, bilj. 303.

⁶ M. SALETE DA PONTE, 2006, 455-456.

⁷ E. RIHA, 1994, 55.

worth mentioning Feugère's hypothesis that there could have been a workshop in present-day Podgrađe or Gardun.⁵ Datation of the fibula, which has been accepted in the recent studies, covers the period from Claudius to the early 2nd century AD.

3. Fibula of the Middle La Tene type (Almgren 1) or "Drahtfibel" (Tab. 1: 3).

Length 6,4 (present-day state), height 2 (present-day state). The pin is missing.

Found near the Trajan's gate, in 2003.

This fibula has a hinge at the foot's flange with a smooth bow without parallel transversal insicions which makes it different than the specimens from other regions, e.g. *Cambodunum*.

In Portugal this kind of fibulae (type Ponte 36) generally have a very wide range of datation from the late 2nd century BC to the early 2nd century AD.⁶ This fibula belongs to the subtype Riha 1,4, which was very popular and affordable, as the author mentions.⁷ According to the general belief its

⁵ M. FEUGÈRE, 1985, 321, note 303.

⁶ M. SALETE DA PONTE, 2006, 455-456.

⁷ E. RIHA, 1994, 55.

nakon prve polovice I. stoljeća poslije Kr. njegova proizvodnja opada,⁸ no rezultati istraživanja u Augustu već su naveli autoricu Riha na pretpostavku, o kojoj je pisala još 1994. godine, da se upravo na tom mjestu ovaj tip fibule još uvijek proizvodio i koristio u drugoj polovici I. stoljeća. Oko 70% fibula ovog tipa pronađenih u Kaiseraugustu potječu iz zatvorenih cjelina: preko pedeset ih je nađeno zajedno s materijalima čija se datacija proteže do Trajanove vladavine, pa čak i kasnije.

4. Fibula tipa Feugère 23a, Riha 5. 12.2, Ettliger tip 31 (T. 1: 4)

Duž. (sadašnje stanje) 4,2 x v. (sadašnje stanje) 1 x širina glave 1,5. Nedostaje igla. Pripada tipu Riha 5. 12. 2, gdje je objavljen identičan primjer iz Kaiseraugusta, pronađen u mješovitom

kontekstu koji se datira od flavijevskog razdoblja do kasne antike.⁹

Potječe iz groba 28, pronađena 2002. godine u blizini Trajanovih vrata.

Ovaj tip fibule bio je u upotrebi na području provincija (od Britanije do Rajne, uključujući cijelu sjevernu Galiju) od druge četvrtine I. stoljeća do početka II. stoljeća poslije Kr. Na području zapadne Galije i

production decreases after the first half of the first century AD,⁸ but the researches in August made author Riha assume, as early as 1994, that this type of fibula was still produced and used in the second half of the first century. About 70 % of this type of fibulae found in Kaiseraugust were found in closed contexts, and over fifty were found in the context of finds dated to the period of Trajan's reign, and even later.

4. Fibula type Feugère 23a, Riha 5. 12.2, Ettliger type 31 (Tab. 1: 4)

Length 4,2 (present-day state), height 1 (present-day state), head's width 1,5. The pin is missing. It belongs to the type Riha 5. 12. 2, where an identical example from Kaiseraugust was published, found

in the mixed context dated from the Flavian period to Late Antiquity.⁹

It was found in the grave 28 near the Trajan's gate, in 2002.

This fibula type was used in the provinces (from Britannia to Rhine, including entire northern Gallia) from the second quarter of the first century to the early second century AD. It is rarely found in the

⁸ Usp. M. SCHLEIERMACHER, 1993, 14.

⁹ E. RIHA, 1994, 126.

⁸ Cf. M. SCHLEIERMACHER, 1993, 14.

⁹ E. RIHA, 1994, 126.

donje Germanije slabo je zastupljen. Datira se od klaudijevsko-neronijanskoga do kasnog flavijevskog razdoblja.¹⁰

5. Fibula ukrašena emajlom, tipa Riha 7.13 (T. 1: 5)

Duž. 4,95 x maks. širina 3,7 x 0,1 – 0,7 cm. Nedostaje igla. Pronađena kraj groba 31.

Tijelo fibule “kapljičasta“ je oblika, sa širokom rupom u sredini i tri izdanka, koji također imaju

središnji otvor i po tri mala izdanka na kružnom dijelu. Jedna je strana fibule izdužena i završava u obliku polumjeseca. Na tijelu su vidljivi tragovi emajla. Potječe iz groba 31 (pronađena 25. listopada 2004.).

Takav oblik tijela iznimno je raširen u raznim dijelovima Carstva, često u vidu raznovrsnih rješenja. Jedan srodan, ali ne identičan primjer nalazi se u muzeju u Rouenu;¹¹ fibula o kojoj je ovdje riječ ima određenih sličnosti s onom pod brojem 504 – koja, međutim, ima rupice samo na izdancima – u objavi Erice Lacabe, prema čijoj tipologiji pripada tipu 29, 6.¹² Potječe iz Numantije (*Numantia*) i odgovara tipu Mariné Isidro pod brojem 651.

region of western Gallia and lower Germania. It is dated from the Claudian-Neronian to the late Flavian period.¹⁰

5. Fibula decorated with enamel, type Riha 7.13 (Tab. 1: 5)

Length 4,95, height 3,7 x 0,1 – 0,7 cm. The pin is missing. Found next to the grave 31.

The fibula's body is formed like a drop of water with a wide hole in the middle and three

knobs which also have a central opening and three little knobs on the round part. One side of the fibula is elongated and it has a crescent-shaped ending. Traces of enamel are recognizable on the body. It was found in the grave 31 (October 25, 2004).

This body form is very widespread in different parts of the Empire, in different varieties. A similar, but not identical example is kept in the Museum in Rouen.¹¹ Fibula from Asseria is similar to the one with the number 504 in the publication of Erice Lacabe but it has holes only in the knobs. According to Erice Lacabe's typology it belongs to the type 29,6,¹². Its provenance is in Numantia and it corresponds to Mariné Isidro's type 651.

¹⁰ S. ORTISI, 2002, 30.

¹¹ M. A. DOLLFUSS, 1973, 231, bilj. 523.

¹² R. E. LACABE, 1995, 192-194.

¹⁰ S. ORTISI, 2002, 30.

¹¹ M. A. DOLLFUSS, 1973, 231, note 523.

¹² R. E. LACABE, 1995, 192-194.

Riječ je o vrlo raširenom tipu fibule koji se susreće u svim provincijama, a poglavito u sjevernoj Galiji i na prostoru Švicarske. Predložena datacija obuhvaća razdoblje od druge polovine II. stoljeća poslije Kr.¹³ do sredine nadolazećeg stoljeća.

It is a very widespread type of fibula found in provinces, especially in northern Gallia and the region of Switzerland. The suggested datation covers the period from the second half of the second century AD¹³ to the middle of the third century.

6. Fibula u obliku ptice (= paun?)
(T. 1: 6)

Duž. = 4, v = 2. Izrađena od metalne pločice. U odnosu na tijelo, glava se čini premalenom, a rep je trapezoidna oblika. Na rubovima tijela nalaze se usjeci, a na njegovu je središnjem dijelu niz

trokutastih motiva između dva niza valovitih motiva koji oponašaju perje. Na repu se nalazi pet kružića poput onih na kockicama za igru, raspoređenih u obliku slova T. Fibula potječe iz prostorije C u blizini istočnih vrata, pronađena je 8. studenog 2001.

Fibule u obliku životinja vrlo su raširene na području istočnih Alpi te na prostoru gornjeg Jadrana, poglavito u VI. stoljeću poslije Kr. Izduženo tijelo i oblik repa na našoj fibuli upućuju na one u obliku pauna, koje su bile omiljene u spomenutom razdoblju. Morfološka raznolikost ovog tipa podržava pretpostavku o postojanju čitave serije malih radionica u kojima su se

6. Bird-shaped fibula (= peacock ?)
(Tab. 1: 6)

Length 4, height 2. It was made of a small metal plate. Head seems disproportionate in comparison with the body, and the tail is trapezoidal. Incisions can be noticed on the body's edges, and a

row of triangular motifs is in the centre, between two rows of wavy motifs imitating feathers. On the tail there are five circles similar to the ones on the dice, shaped like a letter T. Fibula was found on November 8, 2001 in the room C near the eastern gate.

Zoomorphic fibulae are very widespread in the eastern Alps region and in the northern Adriatic, especially in the 6th century AD. Elongated body and the tail's form on this fibula resemble peacock-shaped fibulae which were very popular in the mentioned period. Morphological diversity of this type supports hypothesis about a series of small workshops in which

¹³ E. RIHA, 1979, 188.

¹³ E. RIHA, 1979, 188.

proizvodi možda oblikovali i po želji samih kupaca.

products could have been tailored to the customers' needs.

7. Fibula "mit umgeschlagenen Fuss" bizantskog tipa (T. 1: 7)

Duž. 5,2, potječe iz groba 21 (pronađena 3. studenog 2001.).

Fibulu obilježava spljoštena prednja strana čiji su rubovi naglašeni uzdužnim usjecima, izrazito zaobljen izdanak, duga profilirana noga

i nožni nastavak, odnosno ležište igle, koje obavlja luk fibule.

Fibule ovog tipa najčešće su izrađene od željeza, iako su rađene i u bronci, srebru pa čak i od zlatnih pločica. Često se mogu susresti na područjima bizantskog utjecaja na prostoru donjeg toka Dunava i Barbaricuma, a nešto rjeđe na prostoru središnjeg i istočnog Balkana. Podgrupu kojoj pripada i naš primjer obilježava prednji izdanak sa zadebljanim krajevima. Fibule ovog podtipa vrlo su slične primjerima iz kulture Komani-Kruje koja se tijekom VII. i VIII. stoljeća s prostora Albanije proširila i obalom središnje Dalmacije.¹⁴

7. Fibula "mit umgeschlagenen Fuss" of the Byzantine type (Tab. 1: 7)

Length 5,2, it was found in the grave 21 (November 3, 2001)

Fibula is characterized by a flat front side whose edges have longitudinal incisions, it has a flange with a round

protrusion, long moulded foot and foot's extension, i.e. pin rest which is wrapped around fibula's bow.

This type of fibula was usually made of iron, although they can also be made of bronze, silver or even gold plates. They can often be found in the areas of Byzantine interest in the lower Danube region and Barbaricum, and they are somewhat less frequent in the central and eastern Balkans. This example belongs to the subtype which is characterized by a front flange with thickened ends. This type of fibula is very similar to the examples from the culture Komani-Kruje which spread from the region of Albania over the central Dalmatian coastal area in the 7th and 8th centuries.¹⁴

¹⁴ I. MIKULČIĆ, 2002, 19, 115.

¹⁴ I. MIKULČIĆ, 2002, 19, 115.

8. Ukas križna oblika (T. 1: 8)

Dimenzije križića iznose v. 5 cm, š. 3, 4 cm, krakovi se šire pri završetku. U sredini je kopča obavijena vitičastim okvirom. Rubovi krakova su ukrašeni, a pri kraju kraćih nalaze se i četiri mala čavlića. Pronađena je kraj groba broj 18 (3. studenog 2001.).¹⁵

Riječ je o tipu križa vrlo raširenom u VI. stoljeću. Njegovi izvori mogu se prepoznati u križevima od skupljena metala sa središnjim ukrasima od dragoga kamena, kao što je jedan grobni nalaz iz Akvileje, sekundarno upotrijebljen krajem V. ili u prvoj polovici VI. stoljeća poslije Kr.¹⁶ Na području istočnih Alpi slični križići bili su posebno rašireni u VI. stoljeću, na primjer u Sloveniji, Zidani gaber,¹⁷ ali i na prostoru Friulija, gdje su sa sjedištem u S. Giorgio di Attimisu,¹⁸ u prvoj polovici VI. stoljeća vladali Goti.

Bez imalo sumnje, križ upućuje na kršćansku vjersku pripadnost pokojnika ili pokojnice.

¹⁵ I. FADIĆ, 2003, 20, 97; A. UGLEŠIĆ, 2003, 195-207; R. JURIĆ, 2005, 99-118.

¹⁶ Usp. G. CASSANI, 1995, uključujući i druge usporedbe.

¹⁷ S. CIGLENEČKI, 2008, 444-445.

¹⁸ L. VILLA, 2006, Tabla VII, 1.

8. Cruciform ornament (Tab. 1: 8)

Height of the small cross measures 5 cm, width 3,4 cm, arms of the cross are somewhat wider at the ends. A stud with decorated frame is in its centre. Edges of the cross' arms are decorated, and at the end of the shorter arms there are four little nails. It was found near the grave 18 (November 3, 2001).¹⁵

This type of cross was very widespread in the 6th century. Its ori-

gins can be traced in the crosses made of precious metals decorated with jewels, such as a funerary find from Aquileia, reused in the late 5th or early 6th century AD.¹⁶ In the eastern Alps region similar crosses were very widespread in the 6th century, e.g. in Slovenia, Zidani gaber,¹⁷ but also in the Friuli region which was ruled by Goths in the 6th century with the centre in S. Giorgio di Attimis.¹⁸

Without any doubt, cross indicates religious affiliation of the deceased person.

¹⁵ I. FADIĆ, 2003, 20, 97; A. UGLEŠIĆ, 2003, 195-207; R. JURIĆ, 2005, 99-118.

¹⁶ Cf. G. CASSANI, 1995, with other comparisons.

¹⁷ S. CIGLENEČKI, 2008, 444-445.

¹⁸ L. VILLA, 2006, Table VII, 1.

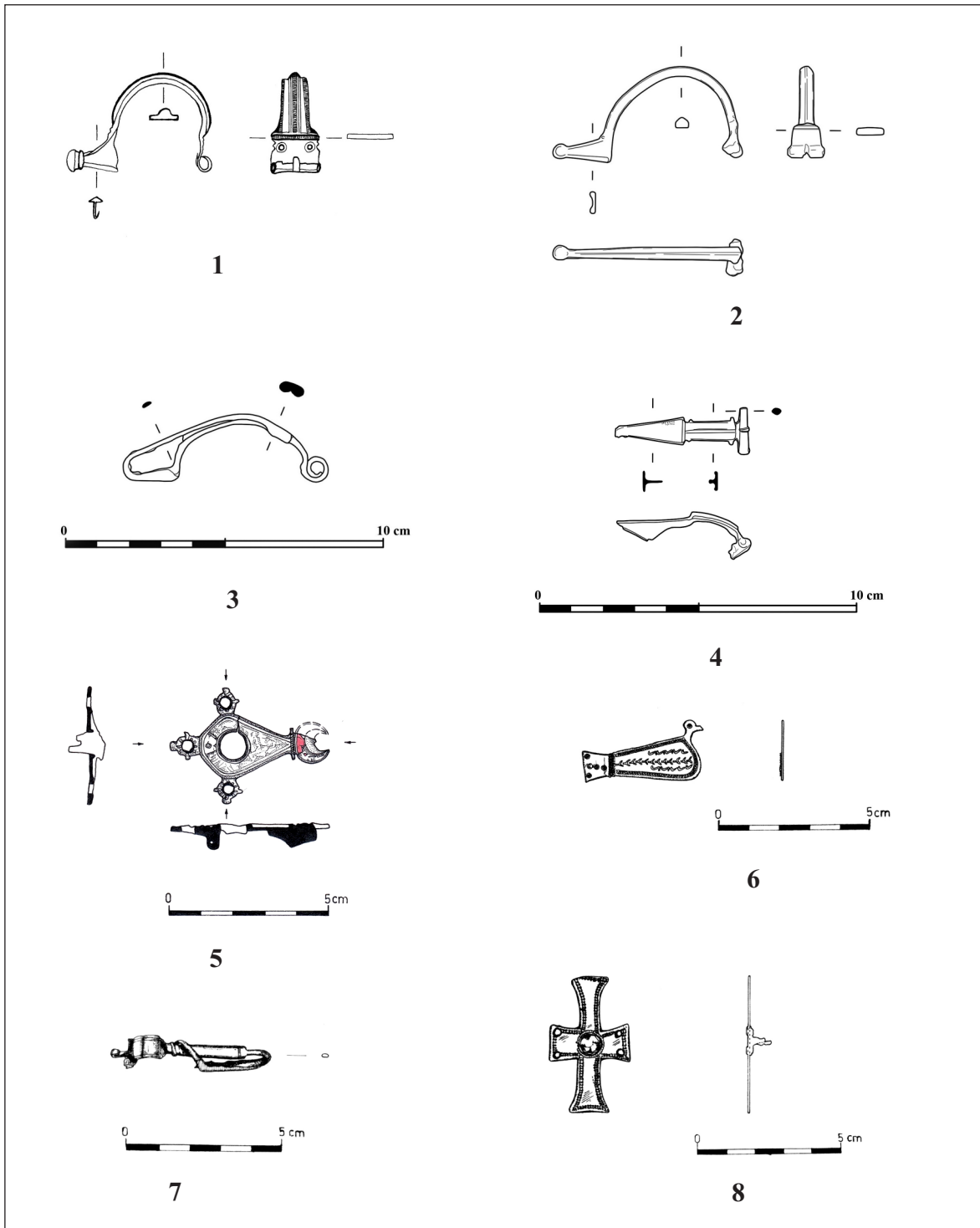

Tabla 1.
Table 1.

Maurizio Buora

SOMMARIO

La città di *Asseria* è oggi importante per gli scavi che vi vengono condotti e per le ricerche che sono promosse da questa rivista. Nell'ultimo numero Sanja Ivčević ha pubblicato le fibule del tipo *Aucissa* da questa città ora al museo di Spalato. Grazie all'amabile disponibilità del prof. Ivo Fadić e all'aiuto di Sime Perović, che qui si ringraziano sentitamente, sono stati messi a disposizione i disegni di nuove fibule recuperate di recente e oggi conservate a Zara. Esse provengono da scavi e ritrovamenti nelle necropoli immediatamente al di fuori delle mura urbane, in particolare presso la porta di Traiano (a nord) e presso la porta orientale. Il presente studio si svolge nell'ambito di una ricerca promossa dai Civici Musei di Udine in relazione alla diffusione delle fibule nell'area altoadriatica in epoca romana. e contribuiscono a meglio conoscere la dinamica dell'utilizzo e della diffusione di singoli tipi.

L'insieme delle fibule e degli ornamenti qui presentati comprende un arco di tempo piuttosto ampio che va dal I sec. d. C. fino al VI e forse anche al VII d. C. Il numero maggiore appartiene al primo periodo imperiale, in special modo alla prima metà del I sec. d. C., per quanto siano ben rappresentati anche la seconda metà del secolo e anche quello successivo. Unendo i dati qui esposti con quelli già editi a cura della Ivčević emerge che dopo l'età protostorica – cui appartengono alcune fibule da *Asseria* che si conservano nel museo di – delle fibule compare in maniera massiccia con l'espansione della civiltà romana nell'età augustea o immediatamente dopo.

Literatura / Literature

BUORA, M. – SEIDEL, S., 2008. – M. Buora – S. Seidel, *Fibule antiche del Friuli*, Cataloghi e monografie archeologiche dei Civici Musei di Udine, 9, Rim.

CASSANI, G., 1995. – G. Cassani, *Crocetta in oro con granato*, in *Aquileia romana nella collezione di Francesco di Topo*, catalogo della mostra a cura di M. BUORA, Milano, 124–125.

CIGLENEČKI, S., 2008. – S. Ciglencečki, *Monumenti del primo cristianesimo nella Savia e nella provincia Valeria Media*, in *Cromazio di Aquileia al crocevia di genti e religioni*, catalogo della mostra a cura di S. PIUSSI, Milano, 440 – 447.

DOLLFUSS, M. A., 1973. – M. A. Dollfuss, *Catalogue des fibules de bronze de Haute-Normandie*, Pariz.

FADIĆ, I., 2003. – I. Fadić, *Asseria - 5 godina istraživanja (1998. - 2002.)*, Zadar.

FEUGÈRE, M., 1985. – M. Feugere, *Les fibules en Gaule méridionale. De la conquête à la fin du V siècle après J.-C.*, Pariz.

LACABE, E. R., 1995. – E. R. Lacabe, *Las fibulas del nordeste de la península ibérica: siglos I a.e. al IV d.e.*, Zaragoza.

ISIDRO, M., 2001. – M. Mariné Isidro, *Fibulas romanas en Hispania: la meseta, Anejos de AespA XXIV*, Madrid.

IVČEVIĆ, S., 2007. – S. Ivčević, *Aucissa fibulae from Roman Asseria (Podgrađe near Benkovac)*, *Asseria*, 5, Zadar, 227 – 280.

JURIĆ, R., 2005. – R. Jurić, *Fibula oblika križa iz Podgrađa (Asseria) kod Benkovca*, *Asseria*, 3, Zadar, 99-118.

MIKULČIĆ, I., 2002. – I. Mikulčić, *Spätantike und Frühbyzantinische Befestigungen in Nordmakedonien. Städte – vici. Refugien-Kastelle*, Münch. Beiträge z. Vor-u.-Frühgeschichte 54, München.

ORTISI, S. – PRÖTTEL, PH. M., 2002. – S. Ortisi – Ph. M. Pröttel, *Römische Kleinfunde aus Burghöfe 2*, Frühgeschichtliche und Provinzialrömische Archäologie Materialien und Forschungen 6, Rahden.

RIHA, E., 1979. – E. Riha, *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst*, Forschungen in Augst, 3, Augst.

RIHA, E., 1994. – E. Riha, *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst. Die Neufunde seit 1975*, Forschungen in Augst, 18, Augst.

SALETE DA PONTE, M., 2006. – Corpus signorum. *Das fibulas proto-historicas e romanas de Portugal*, Coimbra.

SCHLEIERMACHER, M., 1993. – M. Schleiermacher, *Die römischen Fibeln von Kempten-Cambodunum*, Kallmünz/Opf.

UGLEŠIĆ, A., 2003. – A. Uglešić, *Ranokršćanski nalazi s Aserije*, *Asseria*, 1, Zadar, 195-207.

VILLA, L., 2006. – *Le tracce della presenza gota nell'Italia nord-orientale e il caso dell'insediamento di S. Giorgio di Attimis (UD)*, in *Goti nell'arco alpino orientale*, a cura di M. BUORA e L. VILLA, Archeologia di frontiera, 5, Trieste, 147 – 173.